

IVAN KATARDŽIEV

Makedonski komunisti i borba makedonskog naroda za nacionalno i socijalno oslobođenje uoči rata i revolucije

Dolazak Josipa Broza Tita na čelo KPJ, 1937. godine, jedna je od najznačajnijih etapa u razvoju Partije. Istodobno je to i prelomni trenutak suvremene historije jugoslavenskih naroda i narodnosti. To je trenutak koji označava početak njihove »prave historije«, početak epohalnih borbi protiv režima nacionalnog i socijalnog ugnjetavanja, protiv zastrašujuće fašističke agresije, protiv fašističkih okupatora, protiv svake dominacije, za nacionalno i socijalno oslobođenje, za samoupravljanje i nezavisnost, za negaciju hegemonije velikih sila u međunarodnim odnosima, za mirno-ljubivo rješavanje sporova, za međunarodnu suradnju i solidarnost.

KPJ toga trenutka započinje svakodnevnu sistematsku bitku razbijanja obruča samoizolacije radi prodiranja u redove radničke klase, u redove nacionalno potlačenih naroda i narodnosti, eksploatiranih širokih narodnih masa u cilju obnavljanja vlastitih redova. To je razdoblje u kojem Partija, u svakodnevnim bitkama komunista za neposredne interese radnih masa, stabilizira vlastite redove da bi izrasla u priznatog i prihvaćenog predvodnika.

U trenutku kad novo rukovodstvo KPJ započinje borbu za konsolidaciju Partije, partijska organizacija vardarskog dijela Makedonije, poslije provale 1937. godine, bila je u veoma teškoj situaciji. Njezini su redovi bili razbijeni, veze prekinute. Zato je jedan od osnovnih zadataka makedonskih komunista, makedonske partijske organizacije u razdoblju poslije provale, prije svega, da uspostavi prekinute veze, da obnovi partijski život i istodobno se poveže sa svojim rukovodstvom — CK KPJ.

U uvjetima politike žestokog pritiska velikosrpskog režima radi denacionalizacije i asimilacije makedonskog naroda, u uvjetima kad se u Makedoniji proganjala svaka napredna misao, svaka inicijativa za samostalno organiziranje, dobivanje minimalnih prava o poštivanju najosnovnijih građanskih sloboda čovjeka, kad su se komunisti smatrali najopasnijim neprijateljima režima ne samo zbog njihove klasne pripadnosti, već, u makedonskom slučaju, i kao nosioci borbe za nacionalno oslobođenje makedonskog naroda, za stvaranje makedonske nacionalne kulture, za razvoj makedonskog književnog jezika, borba za obnovu partijskog života, za obnavljanje i povezivanje partijskih redova, zahtijevala je mnogo veće napore nego u mnogim drugim krajevima zemlje.

Uzrok je tome ne samo u općoj politici režima da se posvuda i svim sredstvima, kao klasni protivnici, proganjaju komunisti zbog borbe radničke klase za likvidaciju kapitalizma kao društvenog sistema, već i zbog velikosrpskih nastojanja da se u Makedoniji potpuno onemoguću stva-

ranje nacionalnih političkih kadrova uopće, i posebno takvih, zadojenih duhom komunizma.

Za sve vrijeme postojanja Kraljevine Jugoslavije to će biti jedna od neprestanih briga politike velikosrpske reakcije u Makedoniji.

U principu je u Makedoniji bila pod prismotrom djelatnost svakog koji je ispoljavao i najmanju sklonost za tretiranje specifičnih privrednih i kulturnih problema u oblasti, bez obzira na svu dobronamjernost takvog tretmana. Takve su pojave bile brzo likvidirane a nosioci su se, najčešće, etiketirali kao komunisti, separatisti, vmrovci, bugarofili itd., iako najčešće nisu s time imali ništa zajedničko.

U načelu oni su bili protjerivani iz Makedonije u ostale dijelove Jugoslavije, najčešće u Srbiju, da bi bili izolirani od svoje sredine. Kada je bila riječ o aktivnostima komunista, postupak velikosrpskog režima u Makedoniji bio je beskompromisan; hapšenje, suđenje i robija. Briga za sprečavanje stvaranja nacionalno političkih kadrova u Makedoniji, odnosno eliminiranje aktivnosti onih koji su mogli da se pretvore u takve, najbolje se ogleda u sistematskom sastavljanju spiskova istaknutih osoba u Makedoniji, svih profesija, s namjerom da pri prvoj pretpostavljenoj opasnosti svi budu odstranjeni iz svoje sredine hapšenjem, slanjem u logor, pozivanjem u vojsku na duže vrijeme pod izgovorom vojne vježbe itd. To naročito dolazi do izražaja u drugoj polovici 1940. godine, kad su stotine najaktivnijih Makedonaca poslane u logor.

Upravo to, nedostatak istaknutoga mjesnog kadra, koji će umješno i uspješno započeti bitku za konsolidaciju makedonske partijske organizacije, i želja makedonskih komunista za povezivanjem i učvršćivanjem veza s centralnim rukovodstvom radi njegove neposredne pomoći, posebno će naglasiti Josip Broz Tito u svom pismu, vjerojatno, iz rujna 1938. godine, upućenom Kominterni u kome se govori o položaju KPJ.

»U Makedoniji, piše Tito, u nekim mjestima ima organizacija, ali ne postoji mjesno rukovodstvo. Drugovi iz Makedonije stalno mole da im se pošalje nekoliko sposobnih drugova koji će voditi partijski rad u Makedoniji. Ovo pitanje je veoma teško riješiti budući da kod nas, kao i u samoj Makedoniji postoji nedostatak vodećih kadrova. No, ova provincija je veoma važna i tamošnji uslovi su veoma dobri, radi toga ćemo morati iz Španije (misli se iz redova jugoslavenskih sudionika u španjolskom ratu, I. K.) da uzmemo jednog ili dvojicu drugova za rad na ovom području.«¹

Zainteresiran da se što brže stvore uvjeti za konsolidaciju partijske organizacije u Makedoniji, što je bila jedna od osnovnih briga makedonskih komunista, ali i prvenstvena potreba same Partije, s obzirom na značenje Makedonije i spekulativne namjere fašističkih sila da se služe oslobodilačkom borbom makedonskog naroda za lakšu penetraciju u Makedoniju i razbijanje jedinstva jugoslavenskih naroda, CK KPJ i Tito osobno, od 1938. godine, izražavaju stalan i neposredan interes za položaj radničkog pokreta u Makedoniji, za politička strujanja masa, za — jed-

¹ Arhiv CK SKJ, Beograd, F. KI 1938/27, str. 21, v. *Ivan Katardiev*, KPJ, Konsolidacijata na partijskata organizacija vo Makedonija i makedonskoto nacionalno prašanje neposredno pred vojната 1941, god. *Istoriya*, god. VIII, br. 2, Skopje 1972, 37.

nom riječju — sve vitalne probleme u tome dijelu Jugoslavije, značajne za oslobodilačku borbu jugoslavenskih naroda. Kao rezultat te brige, CK KPJ zadužit će svoje članove za uspostavljanje neposredne veze s partijskom organizacijom u Makedoniji i za zadatke koji su potrebni za konkretiziranje partijske politike i praktične akcije.

Neposredan su izraz te brige rješenja Zemaljskog savjetovanja Partije, održanog 9. i 10. lipnja 1939. godine, pod Šmarnom Gorom u Sloveniji. Ocjenjujući dotadašnju zaokupljenost Partije problemima partijske organizacije u Makedoniji, pa i općenito »te važne pokrajine«, to je savjetovanje uputilo kritičku primjedbu CK KPJ zbog »nedovoljne pažnje koju je posvetio obnavljanju veza s Makedonijom«, i zaključilo da »KPJ ovoj pokrajini obrati naročitu pažnju i da se što brže angažira u reorganizaciji i aktivizaciji KPJ u Makedoniji«.²

Odmah poslije savjetovanja, CK KPJ poduzima energične mjere da se doneseni zaključci realiziraju. Poslije pojedinačnih, vjerojatno sondažnih putovanja članova CK (Đilas, Tempo), Tempo i Sreten Žujović dobivaju zadatak da se neposredno i trajnije angažiraju i pomognu makedonskoj partijskoj organizaciji da što prije obnovi i konsolidira svoje redove.

U isto vrijeme, CK KPJ, u proljeće 1938. godine, objavit će dokument pod naslovom »KPJ i makedonsko nacionalno pitanje«, u kojem će dosljedno marksistički elaborirati bit makedonskog problema, odnosno historiju borbe makedonskog naroda za nacionalno i socijalno oslobođenje, aktualnost problema, odnos režimskih partija prema borbi makedonskih naroda za slobodu, spekulacije fašističkih sila, naročito Italije i Njemačke, ulogu Ivana Mihajlova, i bez ikakvog kolebanja konstatirati »da je nemoguće da se naši unutrašnji uvjeti konsolidiraju, da se pripremi obrana zemlje i da se do demokracije dođe bez potpune slobode makedonskog naroda«.³

Na osnovi analiziranja toga pitanja, njegova značenja ne samo da bi se sačuvao integritet Jugoslavije, već i za konsolidaciju mira na Balkanu, u tome je dokumentu definirana politika KPJ i postavljeni neposredni zadaci Partiji u cjelini a posebno u Makedoniji.

U dokumentu se, uz ostalo, kaže:

»Danas je više nego ikad trenutak da radnička klasa Jugoslavije, boreći se za nezavisnu i slobodnu Jugoslaviju slobodnih naroda, istakne i ovo pitanje svom svojom odlučnošću. Ovo je naročito važno za radničku klasu Srbije, koja treba da bude svjesna da bez slobode makedonskog naroda nema ni slobode srpskog naroda.«⁴

Što se tiče konkretizacije politike Partije u Makedoniji, tj. njezine praktične akcije u smislu toga dokumenta, u prvi je plan istaknuta potreba da se razvije energičan rad, među Makedoncima a naročito među radnicima i seljacima (koji su ovdje nosioci nacionalnooslobodilačke borbe) protiv njemačkih i talijanskih agenata, a paralelno s tim i borba za demokraciju i nacionalnu slobodu, za bratsku slogu srpskog naroda i ostalih

² *Proleter*, god. XVI, br. 1—2, januar—februar 1940, 3.

³ Arhiv CK SKJ, Beograd, f. CK KPJ 1936/6. V. *Ivan Katarđiev*, nav. dj., 41—43.

⁴ Isto.

naroda Jugoslavije. Radnička klasa dužna je da u makedonskom nacionalnom pokretu nađe saveznike u borbi za demokraciju, u borbi protiv hitlerovske i musolinijevske invazije. Samo od naše pripremljenosti, upornosti i odlučnosti u borbi za ostvarivanje partijske linije, samo od našeg pravilnog tretiranja ovog problema i aktivnosti rada na njemu zavisi da li će ovaj savez biti ostvaren.

To će u isto vrijeme biti najbolja garancija oslobođenja makedonskog naroda, za obranu naših naroda od tuđinske invazije, za sretniji život naših naroda u slobodi, za opći napredak.⁵

Analizirajući ukupni rad makedonske partijske organizacije od jeseni 1939. godine do propasti Kraljevine Jugoslavije, prateći rad delegata CK KPJ u Makedoniji, Tempa i Žujovića, Odluke Pokrajinske konferencije KPJ za Makedoniju, održane u prvoj dekadi rujna 1940. godine u okolici Skopja, i sudjelovanje makedonske delegacije na Petoj zemaljskoj konferenciji u Zagrebu, u listopadu 1940. godine, može se zaključiti da je spomenuti dokument CK KPJ bio upravo konkretni program o ciljevima i zadacima KPJ u Makedoniji u tadašnjim historijskim uvjetima. Taj je dokument postao glavni izvor za formuliranje konkretnih akcija Partije u Makedoniji prilagođenih uvjetima, potrebama i zahtjevima makedonskog naroda, uključenih u opće interese radničke klase.

Pojava spomenutog dokumenta CK KPJ koincidira s neprestanim povećanjem narodnog otpora u to vrijeme u Makedoniji, razumije se, pod utjecajem komunističkih ideja, najčešće pod rukovodstvom makedonskih komunista. U toku je borba za obranu i afirmaciju makedonskoga nacionalnog individualiteta, za razvoj makedonskog književnog jezika, stvaranje makedonske nacionalne kulture, za dobivanje samoupravnih prava u novoj demokratskoj Jugoslaviji.

Uz ostale pojave, o kojima će biti riječi kasnije, u toku prosinca 1939. godine, važan je letak pisan na makedonskom jeziku, upućen »Svim Makedoncima bez obzira na vjeru, narodnost i političku pripadnost«. U njemu se analizira međunarodna situacija, opasnost od rata i reagira na potpisani sporazum Cvetković-Maček, kojim je Hrvatska dobila poseban status u Kraljevini Jugoslaviji i, nakon što se navodi da u »Jugoslaviji ne postoji samo hrvatsko pitanje«, i naglašava da se narodi Jugoslavije nisu borili za »rješavanje samo tog pitanja« već i za »rješavanje svih nacionalnih zahtjeva i potpunu demokratizaciju zemlje« kaže se:

»Mi *Makedonski sinovi* od postanka se borimo za te ideale idući stopama naših boraca u prošlosti, jer i naša zemlja i naš narod imaju pravo na ljudski život, na priznanje naše individualnosti, kulture, historije, jezika koji nas odlikuju i odvajaju od ostalih naroda.«

»Takvim jednostavnim i djelomičnim rješanjem problema koji tište Jugoslaviju ne može se doći do mira, spokojstva i jedinstva u ovoj zemlji. Zbog toga mi danas dižemo glas za priznanje prava Makedonaca, da i oni jednom postanu domaćini svoje kuće; dižemo glas za ravnopravnost u ovoj zemlji, za vraćanje (mada nikada nismo imali — mi — slobodu) slobode narodima, slobode koja je osnovni uvjet za mir i napredak u jednoj državi.«

⁵ ISTO.

»*Makedonski je narod* svojom revolucionarnom historijom, svojim tisućama žrtava, prvoborac za ljudska prava, davno stekao pravo da i on bude slobodan i sretan. Iako je makedonski narod bio zatočnik najsvjetlijih ideala, iako je imao sinove heroje, kao što su Goce Delčev, Djorče Petrov, Pere Tošev, Nikola Karev, Jane Sandanski i tisuće i tisuće heroja, iako je krvavim slovima u svojoj historiji ispisao Kruševski ustanak, ni do danas nije slobodan i zadovoljan. Danas, u trenutku kad se razmatraju sva neriješena pitanja, kad treba da se izbrišu sve nepravde, ne bi se smjelo propustiti da se Makedoncima ne daju ona prava za koja su se oni stoljećima borili. Ne treba da se zažmiri pred stvarnošću i zbog toga izlazeći ovim pismom pred naš narod istodobno izlazimo pred svu javnost i opominjemo sve savjesti.«⁶

Taj je letak dokaz neposrednih ciljeva makedonskog nacionalnorevolucionarnog pokreta u tome razdoblju. Po svom duhu on je narodnofrontovski. Bez sumnje potječe iz redova MANAPO⁷, na čijem su čelu bili komunisti ili ljudi koji su bili pod utjecajem komunističkih ideja.

Međutim, ono što je tu bitno — jest da se on, po svom duhu, uklapa u tadašnju politiku Partije u Makedoniji.

U tom razdoblju makedonska partijska organizacija još uvijek nije čvrsto stajala na nogama da bi njezina shvaćanja došla do potpunog izražaja. To je razdoblje kad ona doživljava proces organizacijskog povezivanja uz istodobno oslobađanje od zastarjelih i kompromitantnih metoda u svojoj praksi. Obnavljala je svoje redove, prihvatila novi duh, novi sadržaj rada, novi stil koji će je pretvoriti u pravog rukovodioca borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje. To je bio proces koji je trajao gotovo cijelo prvo polugođe 1940. godine. Tek poslije toga će se osjetiti dobro organizirana i mnogostrano orijentirana aktivnost makedonske partijske organizacije. U centru njezinog interesa naći će se svi vitalni problemi: jačanje partijske organizacije u gradskim i seoskim naseljima, socijalni i politički problemi radnika, borba za nacionalno oslobođenje makedonskog naroda, pri čemu će se posvetiti naročita pažnja afirmaciji pozitivnog historijskog nasljeđa nacionalnorevolucionarne borbe makedonskog naroda i njegovog dovođenja u funkciju mobilizatora masa za njihovu borbu, borbu protiv aktivnosti fašističkih sila u Makedoniji i cijeloj Jugoslaviji, borbu za razobličavanje politike vlade Cvetković-Maček, borbu za izgrađivanje bratstva-jedinstva Makedonaca, Turaka i Albanaca, za zajedničku borbu jugoslavenskih naroda i narodnosti u obrani cjeline i nezavisnosti Jugoslavije.

Razumije se da je u tom razdoblju najvažniji zadatak razvijanje i jačanje partijske organizacije u cjelini. Cilj toga nije samo osnivanje većeg broja gradskih i seoskih organizacija, već takva organizacijska orijentacija Partije koja će joj omogućiti da prodire u redove radničke klase, radnih ljudi, u redove seljaka, građana, školske omladine i malobrojne intelligen-

⁶ Arhiv Vojnoistorijskog instituta JNA, Beograd, Sign. P. 17, K. 31, g. 3, reg. br. 36, pov. G Ob. 1909. god. 31. XII 1939. god. Letak nije datiran. Potpisan je sa »Makedonci«. Iz informacije Uprave policije može se zaključiti da je pisan potkraj 1939. god.

⁷ MANAPO. Makedonski Narodni Pokret. Organizacija nastala oko sredine četrdesetih godina pod tadašnjim režimom s ciljem da legalnim sredstvima, političkom borbom izbori neku vrstu lokalne autonomije za Makedoniju.

cije, da zajedno s njima bude nosilac svih aktualnih problema i da se bori za njihovo rješavanje. Tako je partija prodirala u mase, izlazila iz vlastite izolacije u kojoj se nalazila duže vrijeme, i svaki njen dio, od osnovne ćelije naviše, pretvarač se u »štab« revolucionarne borbe. Borba se postupno pretvarala u prirodnu potrebu masa, bivala rezultat njihove inicijative, u njoj su komunisti imali vodeću ulogu ne zbog svoga broja i rukovođenja, već zbog svoje angažiranosti, zbog svoje spremnosti na žrtve.

Takva metoda rada partijske organizacije u širenju svojih redova točno je definirana u Rezoluciji Pokrajinske konferencije, održane 8. rujna 1940. godine. U njoj se, uz ostalo, kaže:

1. »stvaranje novih i jačanje starih organizacija po mjestima i prije svega po monopolskim skladištima, tvornicama i radionicama u Makedoniji«.
2. »pravilno raspoređivanje partijskog rada među partijcima, pripajanje svakog partijca svojoj ćeliji osnovanoj na proizvodnom principu, partijci će (na takav način) imati jasan pogled i predstavljat će aktivnu cjelinu u borbi pojedinih tvornica, duhanskih stanica, grada i sela«.
3. »Uvjet je za primanje novih članova Partije borbenost i spremnost da se žrtvuju s ciljem da se naše organizacije povećaju, prošire i još tješnje vežu za široke narodne mase.«
4. »Isto je tako osnivanje partijskih organizacija po selima uvjetovano potrebom ulaska u borbu i borbom makedonskog sela. Osim toga potrebno je izgraditi široku mrežu vanpartijskih, širokih i masovnih prosvjetnih, čitalačkih i kulturnih organizacija za prihvaćanje seoskog stanovništva [...]«⁸

Posebna pažnja u navedenoj rezoluciji na sektoru organizacijskog jačanja Partije posvećena je privlačenju žena u njezine redove, i iz makedonske sredine, i iz albanske i turske, kao i radničke, seoske, školske omladine itd. Za samo godinu dana od zemaljskog savjetovanja u Šmarnoj Gori, na kojem je donesena odluka CK KPJ da se neposredno angažira u pomoći makedonskoj partijskoj organizaciji radi njezinog organizacijskog povezivanja i jačanja, za samo godinu dana neumornog rada na terenu u mobilizaciji makedonskih komunista, postignuti su impresivni rezultati. Na čisto partijskom planu obnovljena je u cjelini makedonska partijska organizacija i u proljeće 1940. godine osnovano je privremeno pokrajinsko rukovodstvo, a na političkom planu mobilizirane su mase koje će naročito doći do izražaja u drugoj polovici 1940. godine u širenju tarifnog i štrajkaškog pokreta, i u javnim manifestacijama izrazito nacionalnog karaktera pri organiziranju ilindenskih demonstracija, u povodu godišnjice Ilindenskog ustanka, i u otporu velikosrpskoj denacionalizatorskoj propagandi itd.

Doprinos CK KPJ postignutim rezultatima makedonske partijske organizacije u tako kratkome razdoblju posebno je istakla Pokrajinska konferencija u prihvaćenoj rezoluciji. »Zahvaljujući velikoj pomoći i pažnji koju je CK pružio partiji, naše su organizacije u Makedoniji čvrsto na nogama i za vrlo kratko vrijeme primjećuju se uspjesi, i u organizacijskom i u

⁸ Rezolucija na Pokrajinska konferencija na Komunistička Partija vo Makedonija, Arhiv na Makedonija, Skopje, f. PK. KPM 1940/41, K-1, in. br. 047.

političkom smislu. Jačanje PK i podrška i pomoć mjesnim organizacijama, čišćenja od tuđih antipartijskih elemenata, mnogo su pridonijeli da se izade iz sektaštva, zatvorenosti, i organizacije su na putu da prerastu u politički faktor i rukovodioca masovnih borbi makedonskih naroda.

Makedonska pokrajinska konferencija konstatirala je da postignuti uspjesi nisu došli sami od sebe, nego da je to rezultat mjera i borbe Partije i CK [...]».⁹

Postignuti uspjeh u organizacionom učvršćivanju makedonske partijske organizacije omogućio je da se razvije široka propagandna djelatnost. U toku lipnja 1940. godine PK počinje da izdaje svoj nelegalni organ »Bilten«. Članci u »Biltenu«, s malobrojnim izuzecima, štampaju se na makedonskom jeziku. Ukupno su izašla četiri broja na više od 100 stranica. U listu je posebna pažnja posvećena svim aktualnim problemima makedonske nacionalnooslobodilačke borbe, logično povezane s borbom radničke klase za socijalno oslobođenje i s borbom ostalih jugoslavenskih naroda i narodnosti za stvaranje Jugoslavije kao nove demokratske državne zajednice u kojoj će biti zagarantirana ravnopravnost i sloboda svim narodima i narodnostima. Prestankom izlaza »Biltena«, u prosincu 1940. godine, pojavljuje se »Iskra«, u siječnju 1941, kao organ KP. Pojava »Iskre«, uz ostalo, označava i isticanje kontinuiteta u novinarstvu makedonskog radničkog pokreta.

Posebnu pažnju u propagandnoj aktivnosti privlače leci koje su izdavali PK i mjesni komitet. Od 1939. godine do veljače 1941. godine u Makedoniji, koliko je dosad poznato, objavljeno je dvadeset letaka i to: jedan u prosincu 1939. godine, devet do održavanja Pokrajinske konferencije u rujnu 1940. godine, i još deset do početka rata.

Samo i letimičan pogled na sadržaj tih letaka pokazuje da nije riječ o beznačajnom propagandnom materijalu, već o dokumentaciji u kojoj je izražena cjelokupna programska i praktična politička akcija Partije u Makedoniji. Gotovo da nije bilo problema tada aktualnog za radničku klasu, proizvođače duhana, za unutrašnju i vanjsku politiku vlade, za nacionalnooslobodilačku borbu makedonskog naroda, a da se na njega nisu odnosili ti leci.

Od svih letaka posebnu pažnju privlači letak PK iz lipnja 1940. godine. Izdan je neposredno poslije završetka procesa obnavljanja partijske organizacije u Makedoniji i formiranja Pokrajinskog komiteta. Upućen je »Radnom narodu Makedonije«.

Po tretiranju problema, širinom kojom im pristupa, preciznošću formula-cija i definiranjem neposrednih i dugoročnih zadataka koje je makedonski narod imao da riješi, taj letak predstavlja zapravo program PK, odnosno KPJ u cjelini, o politici Partije u pitanjima aktualnim u tome trenutku.

Na početku letka ukazano je na opasnosti koje prijete jugoslavenskim narodima širenjem imperijalističkog rata i na opasnosti antinardone politike vlade Cvetković-Maček, da bi se zatim istakla borba KPJ za očuvanje nezavisnosti i samostalnosti jugoslavenskih naroda.

⁹ Isto.

»Naša Komunistička partija«, kaže se u letku, »oduvijek je vodila upornu borbu da naši narodi ne bi postali moneta za potkusurivanje bilo kog zavojevačkog bloka. Naša Komunistička partija oduvijek je radila i radi da bi narode Jugoslavije spasila od takve strašne sudbine.«

»Spas naroda Jugoslavije leži jedino u mijenjanju vanjske politike i u pobjedi prave demokracije i slobode radnih naroda Jugoslavije.«

U nastavku se ističe potreba naroda Jugoslavije da »zaključe pakt za uzajamnu pomoć sa Sovjetskim Savezom, kao jedinim faktorom koji će omogućiti da narodi Jugoslavije ostanu van imperijalističkog rata, da ne izgube svoju nezavisnost i da je u slučaju napada obrane«, a da se to može postići samo, ako »narodi Jugoslavije stvore svoju narodnu vladu koja će ugnjetenim narodima i radnom narodu dati prava i slobodu«, a zatim se obraća direktno radnom narodu Makedonije: »Makedonija je prva na redu«, kaže se u njemu, »da se u njoj razigra krvavo ratno kolo. Arnauti, Turci i Makedonci u Makedoniji bit će prve žrtve ratnog pokolja i pustošenja.

Svojom politikom nacionalnog ugnjetavanja režim je uskraćivao prava makedonskom narodu, gušio nacionalnu svijest i osjećaje i uskraćivao mu njegova prava. On je izazivao svade i sijao mržnju među narodima, razjedinjavao ih i otuđivao od državne zajednice. Agrarnom politikom nije riješio pitanje podjele zemlje. Razbojničkom politikom režim je sve više cijedio makedonski narod i gurao ga u krajnje siromaštvo i bijedu.

Pojedini režimski političari tretiraju Makedonce kao robove, koji moraju samo da se pokoravaju i rade. Režim kundaka i pljačke caruje u Makedoniji.

Mnogi izdajnici makedonskog naroda pomagali su politiku torture i razbojništva velikosrpske hegemonije i ugnjetavanja radi ličnih interesa i položaja.

Mnogi ne videći pravi put, traže svoj spas u otcjepljenju Makedonije uz pomoć drugih država, na primjer talijanskih i bugarskih reakcionara. Spas od velikosrpske imperijalističke politike vide u porobljavanju makedonskog naroda od još gore imperijalističke politike.

Neki misle makedonski narod može da dobije slobodu pogadanjem i kompromisom s režimom. Svi ti putovi samo su izdaja interesa makedonskog naroda.

Vode srpskih građanskih partija i socijaldemokrati ne priznaju makedonski narod i u makedonskom nacionalnom pitanju brane režimsku politiku i nacionalno ugnjetavanje i razbojništvo, još više poslije sporazuma srpskih i hrvatskih vlastodržaca 26. VII 1939. godine, koji je sklopljen na račun potlačenih naroda, u prvom redu na račun makedonskog naroda. Jedino je naša Komunistička partija imala pravilno gledište o nacionalnom pitanju. Put ka slobodi makedonskog naroda i njegovom pravu na samoopredjeljenje vodi kroz borbu makedonskog naroda, zajedno s ostalim narodima Jugoslavije i uz pomoć srpskog naroda, protiv režima, protiv režimske politike nacionalnog ugnjetavanja i razbojništva, a za ravnopravnost naroda. *Radnička klasa na čelu s Partijom bila je u prvim redovima borbe makedonskog naroda za nacionalnu slobodu i ravnopravnost.*«

»Danas, kad se govori o sudbini svih naroda, kad režim vlade Cvetković-Maček može svaki čas da narode Jugoslavije gurne u rat, za koga i zašto da se makedonski narod bori i što da radi?

Svi pravi Makedonci treba otvoreno i bez dvoumljenja da se izjasne o ova dva pitanja: odnos prema ratu i odnos prema režimu.«

U nastavku se razobličuje režimska politika »altiparmakovaca«¹⁰ kao i mihajlovista¹¹ koji »slobodu makedonskog naroda traže od bugarskog, talijanskog ili bilo kojega drugog tuđeg imperijalizma, i svi oni koji slobodu traže u Engleskoj ili Francuskoj, odnosno Njemačkoj i Italiji«.

Naglašavajući dalje aktualnost navedenih problema značajnih za borbu i slobodu makedonskog naroda, za njegovu budućnost, u dokumentu se kaže:

»Makedonski narod treba da svoje redove očisti i ojača. *Jasnim i određenim držanjem u odnosu na ta pitanja makedonski narod treba da krene u borbu za njihovo rješavanje. Odlučnom borbom, zajedno s ostalim narodima Jugoslavije i uz pomoć srpskog naroda u bratskoj zajednici, oslanjajući se na Sovjetski Savez, Makedonci će doći do mira, do svog oslobođenja, do boljeg života u budućnosti.*«

Poslije općenitog obraćanja makedonskom narodu kao cjelini, PK je našao za potrebno da se letkom obrati radnicima i seljacima, kao osnovnom faktoru u borbi i posebno komunistima kao predvodnicima borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje.

U dijelu letka, namijenjenom radnicima i radnicama Makedonije, ukazuje se na svu surovost kapitalističke eksploatacije, progona, na sprečavanje svakog pokušaja za sindikalno i drugo organizovanje radnika u obrani njihovih prava. PK poziva radnike u borbu za poboljšanje njihovih interesa i prava, da ojačaju svoje redove i čvrsto se povežu s »borcima za jedinstvo radničke klase, da jačaju valove borbe radnika koja se širi po cijeloj zemlji«.

»*Vaši čvrsti i jedinstveni radnički redovi i vaša odlučnost u borbi treba da budu primjeri i nosioci oslobodilačke borbe radnog naroda Makedonije. Vi treba da budete prvi u borbenim redovima za nacionalna prava i slobodu, protiv skupoće i rata, protiv režima nasilja i razbojništva.*«

U obraćanju seljacima istaknuti su i surovost, i eksploatacija, i obespravljenost koji vladaju u oblasti. Režim vam »oduzima svako pravo, čak i pravo da se nazivate Makedonci«.

»Branite svoje narodno ime i borite se za svoja narodna prava i slobodu Makedonije.«

»Povežite svoju borbu s borbom radničke klase«, poziva letak seljake.

»*Stvarajte borbeni savez radnika i seljaka u borbi protiv rata i skupoće,*

¹⁰ Riječ je o privrženicima poznatog renegata makedonskog nacionalnog pokreta Altiparmaka iz Bitolja, istaknutog suradnika velikosrpskog režima u Vardarskoj Makedoniji.

¹¹ Riječ je o pristalicama Ivana Mihajlova, predvodnika fašističke struje u makedonskom nacionalnorevolucionarnom pokretu.

za zaštitu vaših seoskih interesa, za slobodu, bolji i sretniji život makedonskog naroda.«¹²

U svom programskom pozivu, PK je naročito precizno odredio zadatke koji su bili postavljeni makedonskim komunistima u započetoj borbi: »Drugovi komunisti, čekaju vas veliki zadaci. Teror i razbojništvo nad makedonskim narodom nije samo djelo velikosrpskog režima i buržoazije. On je i djelo kukavica i izdajica u borbi radničke klase, u pravednoj borbi makedonskog naroda za slobodu i ravnopravnost.«

U letku se konkretno ukazuje na sve one koji i praktično i psihološki sprečavaju borbu radničke klase makedonskog naroda, i zahtijeva od komunista da visoko uzdignu neokaljanu »zastavu naše Partije i ime komunističke«, da se nađu u prvim borbenim redovima: »Budite ne samo drugovi i vođe već i učitelji koji će objašnjavati značenje, ciljeve i zadatke borbe za narodno oslobođenje od kapitalističkog jarma i nacionalnog ugnjetavanja. *Neka makedonski narod vidi i osjeti da mu je naša Partija najbliži prijatelj i vođa.*« Da bi se to postiglo, PK postavlja komunistima u Makedoniji, ove zadatke:

»Vi treba da budete organizatori i predvodnici jakog vala štrajkaške borbe radničke klase Makedonije.

Vi treba da kao organizatori i predvodnici, kao avangarda radničke klase, budete na čelu borbe makedonskog naroda za potpuno nacionalno oslobođenje.

Vi treba da makedonskom radnom narodu pokažete istinskog i pravog prijatelja potlačenih naroda, Sovjetski Savez, zemlju mira i sloge, radničku, seljačku državu.«

»Dignite visoko zastavu naše Partije, pozivajte i primajte u naše redove borbeno i klasno svjesne radnike i narodne borce da povedemo radničku klasu i radni narod Makedonije, pod rukovodstvom našega borbenog Centralnog komiteta, u borbu za konačno oslobođenje.«

Na kraju apela istaknuto je više aktualnih političkih parola u kojima su definirani konkretni odnosi i praksa Partije prema navedenim problemima, a koje su imale poslužiti mobilizaciji masa na rješavanju njihovih neposrednih potreba i interesa, za demokratskija prava, za zemlju, za pravo organiziranja i štrajka, za savez radnika i seljaka itd. Pri tom je, na prvom mjestu, naglašena potreba »*jedinstva makedonskog naroda u borbi za nacionalnu slobodu i ravnopravnost*«, i što je posebno značajno, pozdravlja se i afirmira »*Komunistička partija Jugoslavije, vođa i organizator borbe radnog naroda i nacionalno potlačenih naroda Jugoslavije.*«¹³

Prvi put su u nekom dokumentu, potpisanom od »Pokrajinskog komiteta komunističke partije Makedonije«, tako jasno definirani konkretni zadaci makedonske partijske organizacije, kao dijela KPJ, u borbi za nacionalno i socijalno oslobođenje. U njemu se bez napora otkriva duh već citiranog dokumenta »KPJ i Makedonsko nacionalno pitanje«.

Ubuduće, sve do održavanja Pokrajinske konferencije i poslije nje, bit će doradivana programska gledišta navedena u apelu, bit će detaljno obra-

¹² Arhiv CK KPJ, Beograd, Fond Makedonija I/3. Na radniot narod vo Makedonija, Letok na »Pokrajinskiot komitet na komunističkata partija vo Makedonija« lipanj 1940.

¹³ Isto. Sve je prevedeno iz originala

đena i precizirana, posebno u zahtjevima kao što su pravo na samoopredjeljenje i otcjepljenje, na državno konstituiranje makedonskog naroda u vlastitu republiku, koji još uvijek nisu jasno izraženi u letku. Zapravo, što je više KPJ kao cjelina učvršćivala svoje redove, postajala pravi vođa u borbi narodnih masa, ukoliko su se više one okupljale oko nje, utoliko je jasnije i preciznije definirana njezina programska i praktična akcija. Isto je i s makedonskom partijskom organizacijom.

Narednih mjeseci Pokrajinski komitet razvit će izuzetno živu aktivnost u mobilizaciji komunista i radnih masa makedonskog naroda i narodnosti. U letcima će PK posebnu pažnju obratiti proizvođačima duhana i eksploataciji njihova rada. Podržat će borbu za bolje cijene duhana, razobličić će eksploatatorsku politiku režima, manipulaciju s izmišljanjem više vrsta duhana prilikom otkupa, čime su se cijene prividno povećavale a faktički se pojačavala eksploatacija, samovolju pri izboru povjerenika za kontroliranje vage pri otkupu duhana, koje su određivali kotarski načelnici, umjesto da se biraju iz redova proizvođača duhana. Savjetovat će da se proizvođači duhana čvrsto organiziraju i posebno će inzistirati na solidarnosti proizvođača duhana iz Skopja, Prilepa i cijele Makedonije u njihovoj borbi za zaštitu svoga rada. Posebno će se obratiti »monopolskim radnicima, duhandžijama i cijeloj radničkoj klasi Makedonije«, objašnjavajući njihov socijalni položaj, surovost eksploatacije, nasuprot položaju u kojem su radnici Sovjetskog Saveza, gdje se neprestano vodi briga o poboljšanju njihovih uvjeta rada i života. U svojoj propagandi Partija će afirmirati jednostavnu istinu borbe radnika za uvođenje u život »radničko-seljačkog pravila: onaj tko radi ne treba da živi bilo kako, već neprestano bolje, jer on radi i stvara sve. Onaj tko ne radi ne treba da jede«. Narочito će nastojati da argumentirano razobličić štetnost politike vlade Cvetković-Maček za cijelu Jugoslaviju i posebno za Makedoniju.

»Da ona nije u Makedoniji, Makedonci, Arnauti i Turci mogli bi slobodno da dišu u svojoj zemlji, ne bi nas svatko proganjao i pljačkao od bana pa sve do pandura. Ne bi po Makedoniji žandari puzili kao crvi, razjedali i satirali makedonski, arnautski i turski narod.«

Ističući tako jednakost sudbine osnovnih socijalnih kategorija u to vrijeme u Makedoniji, radnika i seljaka, proizvođača duhana i duhanskih radnika i svih stanovnika Makedonije: Makedonaca, Albanaca, Turaka Partija će istodobno ukazati na jedino mogućí put izlaska iz takve situacije.

»Mi moramo da povedemo borbu za bolji život i slobodu radničke klase, borbu za zahtjeve naših saveznika (misli se na saveznike radnika) seljaka. Ovu borbu treba da povedemo i ostvarimo radničko-seljački savez. Naša je borba ujedno i borba za ostvarivanje zahtjeva građanskih srednjih slojeva, posebno borbe Makedonaca, Arnauta i Turaka protiv ugnjetavanja i zuluma nad nama. Mi se moramo boriti protiv vojne politike i ulaska u rat, ne smijemo dopustiti mobilizaciju naših hranilaca. Moramo nastojati svim silama da se ostvari savez sa SSSR i osigura mir narodima Jugoslavije. Moramo stvoriti uvjete da zemljom upravlja takva narodna vlada koja će nam osigurati mir i slobodu.«¹⁴

¹⁴ Arhiv na Makedonija, F. PK KPM 1940/42. K-1. Do Monopolskite rabotnici, tundingii i celata rabotnička klasa vo Makedonija.

Paralelno sa živom političkom propagandnom djelatnošću radi afirmiranja politike Partije i mobilizacije masa, Pokrajinski komitet daje direktivu da se pređe i na praktične akcije u kojima će se komunisti, u neposrednoj borbi, kaliti i boriti na djelu za svoju rukovodeću ulogu. Prvi su koraci pisanje parola i raspačavanje letaka. Policija je iz Prilepa javljala da su, 14. lipnja 1940. godine, u više prilepskih ulica bile ispisane parole, i da su bili uhvaćeni radnici: Blagoja Spirkovski i Blagoja Boškovski, s priborom za pisanje parola i lecima ovoga sadržaja: »Dolje rat i skupoća!«, »Zahtijevamo savez sa Sovjetskom Rusijom!«, »Udružite se radnici i seljaci iz cijele Makedonije!«, »Zahtijevamo slobodu, mir i kruh!«¹⁵, itd.

U srpnju, u povodu 37. godišnjice Ilindenskog ustanka, upućen je poziv »Makedoncima« da drugog kolovoza proslave »slavni Ilindenski ustanak«. Godišnjica Ilindenske revolucije iskorištena je ne samo za organizaciju proslave već i da se ukaže na potrebu da se na primjeru Ilindenskog ustanka ujedine sve progresivne snage.

»Ilinden je, kaže se u letku, svijetla i čista makedonska zastava, pod kojom se ujedinjuju svi siromašni, Turci i Vlasi, Grci, Arnauti i ostali, onako kako su se u Kruševu ujedinili Pitu Guli, Cincar i svi, koji su se herojski borili i poginuli na Mečkinom kamenu, zato što je to djelo bilo opće za sve potlačene turskim feudalizmom.«

»Danas, također, Makedonci, Turci, Arnauti i svi potlačeni i eksploatirani u Makedoniji od srpskog, bugarskog i grčkog imperijalizma, dužni su da se okupe u zajedničkoj borbi za slobodu i ravnopravnost.«

»Danas je, više nego ikad, potrebno jedinstvo i borba, jer se Makedoniji priprema novi jaram, nova podjela, novo ropstvo.

Neka Ilinden služi za primjer!

Neka se mlado pokoljenje zapali vatrom Ilindenskih boraca!

Neka žive sloboda i ravnopravnost!

Neka živi slobodna Makedonija!«¹⁶

Nije teško zapaziti da to nije bio samo puki poziv na proslavu godišnjice ustanka, već poziv na akciju u kojoj će se izgraditi tako potrebno jedinstvo radi otklanjanja opasnosti koje su se nadvile nad Makedoniju i istodobno ispoljiti težak položaj cijeloga makedonskog naroda u tri dijela podijeljene Makedonije.

Proslava godišnjice Ilindenskog ustanka 1940. godine, poznata kao Ilindenske demonstracije koje je organizirala makedonska partijska organizacija, potpuno je potvrdila dotadašnju orijentaciju borbe za mobilizaciju masa. Demonstracije su potpuno iznenadile režim u Makedoniji. Represalije, koje je režim poduzeo protiv demonstranata za vrijeme praznika i kasnije, ne samo što su pokazale njegovu potpunu izolaciju, već su još više pridonijele povezivanju masa.

¹⁵ Istoriski muzej na Prilep. Nesredna grada.

¹⁶ Arhiv CK SKJ, Beograd, Fond, Makedonija I/5. *Makedonci, praznuvajte slavnoto Ilindensko vostanie!* 2. avgust (20. srpnja) 1903.

Podrška masa demonstrantima podigla je samosvijest, raspalila entuzijazam. Njih je Pokrajinski komitet ocijenio kao akt u kojem su »radnici, seljaci i građani kovali savez radnog naroda Makedonije za daljnju borbu. Da učvrstujemo naše redove, da sve više jačamo savez radnog naroda Makedonije, još upornije i odlučnije povedemo borbu za narodna prava i narodne slobode, za slobodnu Makedoniju i bolji život makedonskom narodu«¹⁷ kaže se u letku poslije ilindenskih demonstracija.

Nema letka, točnije nije bilo akcije koju je povelа makedonska partijska organizacija u razdoblju svoje konsolidacije i učvršćivanja u redovima makedonskog naroda, da nisu bili naglašeni nacionalni moment, nacionalno ugnjetavanje, pitanje priznavanja makedonskog nacionalnog individualiteta, prava na nacionalnu slobodu i nacionalnu samoorganizaciju i za narodnosti koje nastanjuju Makedoniju.

Općenito razdoblje uoči početka drugog svjetskog rata razdoblje je snažnog razvoja makedonske nacionalne misli, afirmacije makedonskoga nacionalnog individualiteta za stvaranje makedonske nacionalne kulture, podizanje makedonskoga narodnog govora na stupanj književnog jezika. To je vrijeme kad i, usprkos bezobzirnosti pritiska režima, makedonski nacionalni osjećaj postaje izoštriji, razvijeniji i osjetljiviji. On se više ne miri sa javnim potcjenjivanjima i negacijama. Najbolji je dokaz za to žestoko reagiranje kojim su dočekani pokušaji velikosrpske reakcije da u javnim nastupima prof. Nikole Vulića napadne, negira i zaplaši sve masovniji pokret u Makedoniji, pokret za nacionalnu afirmaciju makedonskog naroda.

Naime, u studenom 1939. godine, Nikola Vulić, inače poznati arheolog, u prostorijama jedne od najreakcionarnijih velikosrpskih institucija »Srpskom kulturnom klubu« u Beogradu, održao je predavanje na temu: »Južna Srbija ili Makedonija«. Predavanje je, pod tim naslovom, 16. studenoga, objavljeno u listu *Vreme*, a zatim su o istoj temi bila programirana predavanja Vulića u više kulturnih centara Jugoslavije.

Da bi spriječila predavačku kampanju Vulića i još više izrazila svoje nezadovoljstvo i suprotstavljanje politici, čiji je izrazit predstavnik bio Vulić, grupa makedonskih komunista i progresivno orijentiranih omladinaca, kao Ljupčo Arsov, Kočo Racin i ostali, u dogovoru s Kuzmanom Josifovskim Pitu, zatražili su sastanak s Vulićem. Sastanak je održan 3. prosinca 1939. godine u Zagrebu. S Vulićem i prof. Jovanom Radonjićem, koji je također prisustvovao razgovorima s makedonskim predstavnicima, razvila se žestoka diskusija u kojoj je bila odbačena sva Vulićeva argumentacija i onih koji su stajali uz njega o nepostojanju makedonske nacije. Makedonski su predstavnici Vuliću oštro i argumentirano dokazali da njegovo pisanje i istupi nemaju ništa zajedničko s naukom, već predstavljaju izraz besmislene velikodržavne denacionalizatorske politike, koja nikako neće i ne može zaplašiti Makedonce i zaustaviti borbu za priznavanje i poštivanje njihova prava na slobodu.¹⁸

¹⁷ Isto.

¹⁸ Arhiv na Makedonija, Skopje, Fond Filozofski fakultet vo Skopje K.7. Zapisnik. V. Ivan Katardiev, Kočo Racin vo odbrana na makedonskata nacionalnost od napadite na golemosrpskiot šovinizam. *Komunist*, god. XXV, br. 823—825. Skopje 29. XII 1972. i 1973. god., 36—37.

Razbuktavanje nacionalnorevolucionarnog pokreta u Makedoniji u toku 1940. godine, sada već direktno pod rukovodstvom makedonske partijske organizacije, povećava uznemirenost velikosrpskog režima u Makedoniji i Beogradu. Dvadeset dana prije proslave godišnjice Ilindenskog ustanka list *Pravda*, 11. srpnja 1940. godine, ponovo objavljuje Vulićev članak, (a nešto kasnije objavljuje i ostale materijale) pod naslovom »Južna Srbija«. Stil i argumentacija negiranja makedonske nacije ne razlikuju se od već objavljene studije. Razlika je bila jedino to što je pravi politički cilj studije sasvim otvoreno izložen.

Pod utjecajem spoznaje o nemoći da se i dalje zaustavlja proces koji se odvijao u Makedoniji, velikosrpska propaganda, posredstvom Vulića, otkrивljuje Makedonce za nezahvalnost zbog svega što je učinjeno za njih. Kao i potkraj 1939. godine, i ovaj put se u Makedoniji pokrenuo pravi val nezadovoljstva. Uz brojna pisma koja su bila poslana lično Vuliću, objavljen je nepotpisani letak na makedonskom jeziku »Odgovor profesoru N. Vuliću«,¹⁹ koji je bio raspacavan zajedno s letkom o proslavi Ilindenskog ustanka. Letak »Odgovor profesoru N. Vuliću«, prava je mala studija u kojoj se do kraja razotkriva lakrdijaški politički karakter Vulićevog članka, i izražava indignacija koju je izazvao u Makedoniji. Prvo, Vulić se okrivljuje za najgrublje laži, za falsificiranje historije i stvarnosti, da su navodno Makedonci »bili slobodni građani«. »Njegov članak među Makedoncima izaziva podsmijeh i razjarenost. Njegove su primjedbe i jezik na nivou primjedbi i jezika nekoga srpskog žandara u Makedoniji, koji ne želi da propusti priliku koja mu se ukazala«, kaže se u odgovoru.

Prelazeći na pitanje o postojanju makedonske nacije, u odgovoru se kaže: »Makedonska narodnost, tj. nacionalnost, postoji, iako sada nije posebna samostalna država. Što Makedonci nemaju svoju državu, nisu oni za to krivi, već srpski, bugarski i grčki imperijalisti, koji su kao saveznici, rascjepkali i porobili Makedoniju umjesto da je oslobode od Turaka i da je puste da samostalno živi i razvija se.«

U nastavku se odbacuje pozivanje na »historijsko pravo« vladavine nad Makedonijom. »Nikakva historijska prava, nikakve tradicije ne mogu opravdati vlast srpskih imperijalista u Makedoniji. Na istim osnovama, svoja prava nad Makedonijom zasnivali su i Bugari, Grci, Turci i Talijani. Makedonci nisu željeli nikoga za gospodara, željeli su da budu samostalni i slobodni.«

Osvrćući se na tvrdnju o jednakosti srpskoga i makedonskog jezika, u odgovoru se kaže:

»Što se tiče jezične jednakosti među srpskim i makedonskim narodom, to apsolutno ne smije biti razlog da se opravdaju srpske osvajačke namjere u Makedoniji. *Prije svega, makedonski jezik nije ni srpski ni bugarski, on je specifičan, makedonski.*« U nastavku se ukazuje na sličnost između srpskog i hrvatskog jezika, i na istovjetnost jezika Amerikanaca i Engleza, koji su ipak posebne nacije. Na pitanje o nepostojanju književnoga makedonskog jezika, kaže se »krivi su neki, koji mu (narodu) nisu dali da

¹⁹ Arhiv na Makedonija, Skopje, F. Pojedinačni dokumenti, K. 7, Otkup od Perović Radoslav.

govori svojim jezikom, a kamoli da stvara književni jezik. U Makedoniji su se čak i djeca u školama kažnjavala što govore svojim materinim jezikom, a o starijima da i ne govorimo. Ali usprkos svim preprekama Makedonci stvaraju svoju literaturu na makedonskom jeziku. U Jugoslaviji, pa čak i u Bugarskoj, izdane su zbirke stihova na makedonskom jeziku. Sva progresivna javnost i kritika slobodne od šovinizma podigle su glave i ukazale na mogućnost i bogatstvo makedonskog jezika, a protiv sadašnjeg terora nad Makedoncima i njihovim jezikom, u sva tri dijela Makedonije: pod Srbima, Bugarima i Grcima. Nikakvi plaćeni agenti, filolozi srpskog imperijalizma ne mogu dokazati jednakost makedonskog i srpskog jezika. Čak su se i sami profesori posvađali s naukom, u cilju opravdanja ropstva i grabeža u Makedoniji i kako mogu tvrditi da su Makedonci Srbi kad se sami Makedonci ne osjećaju Srbima. G. N. Vuliću, zašto proganjate Makedonce i njihov jezik, kad je to srpski. Zašto ih ne ostavite da slobodno govore materinim jezikom i da sami idu svojim putem.

Makedonska se nacija stvarala kroz historiju, a nije plod mašte ovih ili onih. Makedonski narod već pedeset godina vodi organiziranu borbu za svoje postojanje. Nemamo prostora da ovdje dokažemo zašto su Makedonci do rata 1876—77. godine koračali, rame uz rame, s bugarskim i srpskim narodom, na svoje oslobođenje. Treba odmah reći da Makedonci i danas vode borbu — zajedno sa srpskim, bugarskim i grčkim narodom za svoje oslobođenje — protiv balkanskih imperijalista, jer ni jedan narod nije slobodan, potlačen je, gažen od svojih vladalaca. Makedonci ostaju da se sami bore za svoju slobodu. Godine 1893. oni osnivaju svoju narodnu revolucionarnu organizaciju za borbu i oslobođenje od turskog feudalizma. Svijetla imena: Goce Delčev, Pero Tošev, Damjan Grujev, Djorče Petrov, Jane Sandanski, Nikola Karev i mnogi drugi, znani i neznani borci, predstavljaju putokaz Makedoncima u žestokoj i krvavoj borbi s njihovim ugnjetateljima. Vrhunac svega toga bio je veliki *Ilindenski ustanak i Kruševska Narodna Republika na čelu sa slavnim Nikolom Karevim i Pitu Gulijem*. Ti slavni borci, ta sjećanja na blisku prošlost Makedonaca ne mogu se zataškati bezvrijednim napisima Vulića i kompanije. «Makedonsku naciju, kaže se na kraju ovog zanimljivog letka, čine makedonski Slaveni, a makedonski su narod svi koji žive u Makedoniji: Makedonski Slaveni, Turci, Arnauti, Židovi, Vlasi, Grci i Srbi. Makedonci su posebna nacija s vlastitim jezikom, kulturom, ekonomski i geografski historijski sazdana revolucionarnom borbom, makedonskim nacionalnooslobodilačkim pokretom. Kao što su svi, za vrijeme Turaka, sudjelovali u makedonskoj borbi, čak i tursko siromašno stanovništvo, tako se i danas svi bore protiv srpskoga imperijalističkog gospodstva.» U makedonskoj republici svi narodi koji žive u Makedoniji bit će ravnopravni i slobodni,«^{10*} završava letak, stvarajući uzajamno povjerenje i otvarajući perspektivu za rezultate borbe koja je bila u toku.

Borba protiv pojačane šovinističke kampanje reakcionarnih sila Beograda i Sofije za obranu makedonske samostalnosti, osim lecima, usmenom propagandom, razobličavanjem itd., našla je mjesto i na stranicama organa PK »Biltenu«. U »Biltenu«, uz negiranje Vulićeva pisanja, zapravo poja-

^{10*} Isto.

čane velikosrpske kampanje, ukazuje se i na opasnosti koje prijete makedonskom narodu od politike fašističke Italije i Njemačke koje su Makedoniju nudile Bugarskoj. U »Biltenu« se upozorava na sličnost velikobugarske politike s velikosrpskom politikom u pogledu Makedonije i zaključuje da mijenjanje i zamjena vlasti drugom ni u čemu ne mijenja položaj makedonskog naroda. On i dalje ostaje potčinjen. U prilog tome navedena je politika bugarske buržoazije u pirinskom dijelu Makedonije.

»Punih 28 godina otkako je Petrički kraj u Bugarskim rukama« — kaže se u »Biltenu« — »taj kraj nije napredovao ni u jednom pravcu. Makedonci Petričkog kraja isto kao Makedonci pod Srbijom kolonija su [. . .]. Od rata naovamo ubijeno je oko 3000 najnaprednijih, najvjernijih sinova makedonskog naroda, samo zbog toga što nisu htjeli da budu porobljeni, ni kolonijalno eksploatirani, što su željeli slobodu i ravnopravnost.«²⁰

Makedonska partijska organizacija potpuno je u svoje ruke preuzela borbu protiv šovinističke kampanje susjednih buržoazija. I prije održavanja Pokrajinske konferencije a i poslije nje, pitanje nacionalnog oslobođenja makedonskog naroda i pitanje obrane njegovog individualiteta od tuđih presezanja u centru je pažnje aktivnosti PK. U vezi sa šovinističkom propagandom, koja je buknula u Bugarskoj i Jugoslaviji, u studenom 1940. godine, u povodu izjave u bugarskom Narodnom sobranju o tome kome treba da pripadne Makedonija, Pokrajinski komitet Komunističke partije u Makedoniji objavio je letak »Makedonskom narodu«, u kome se žestoko osuđuje započeti šovinistički duel između dviju buržoazija o Makedoniji, i ukazuje na opasnost koju je taj duel imao za mir na Balkanu, a posebno za budućnost makedonskog naroda.

U pozivu se ukazuje na pozadinu šovinističke propagande u čijoj osnovi nije briga o sudbini makedonskog naroda, na čije su glave već padale bombe talijanskih fašista u Makedoniji pod Grčkom, i u Bitolju, već »tko da vlada Makedonijom i tko da šiša makedonsku ovcu«. Oštro je naglašena arogancija denacionalizatorskih stremljenja dviju buržoaskih propagandi u pogledu nacionalne samobitnosti makedonskog naroda. »Gospoda,« kaže se u letku, »iz Beograda i Sofije spore se oko Makedonije a makedonski narod uopće ne pitaju.« I jedni i drugi porobljivači negiraju makedonsku historiju, jezik, ime, »a Makedonci nisu ni Srbi ni Bugari, već Makedonci«.

S izraženim nacionalnim osjećajem, uzdržanom emotivnošću i prosvjetiteljskim taktom letak ukazuje na sve što makedonski narod čini posebnim nacionalnim subjektom, i završava s tada često ponavljanim argumentom: »Braćo, vi imate slavnu historiju i prošlost. Kiril i Metodij nisu bili ni Srbi ni Bugari, već makedonski Slaveni. Nova historija Makedonije bogata je borbom za nacionalnu slobodu — *Ilinden* je nacionalni punkt Makedonaca za slobodu i ravnopravnost.«²¹

Razumije se, borba koju su vodili makedonski komunisti, makedonska partijska organizacija protiv šovinističkih nasrtaja iz Beograda i Sofije ni najmanje nije bila sama sebi cilj, izdvojena iz zajedničke borbe progre-

²⁰ Katil, Položenieto i novata opasnost za Makedonija, Bilten, br. 3, S.I.) 30. IX 1940. god. 1—2.

²¹ Do Makedonskiot narod. »Iskra«, organ na PK ot KP vo Makedonija, god. VII, br. 1. januari 1941.

sivnih snaga jugoslavenskih naroda i narodnosti, njihova nacionalno-revolucionalnog pokreta za nacionalno oslobođenje, za preuređenje Jugoslavije na demokratskim principima, za samostalnost, ravnopravnost i jedinstvo u demokratskoj državnoj zajednici. PK PKM ne ukazuje samo na prilike onakve kakve su bile, već mobilizira nacionalne sile makedonskog naroda za predstojeće borbe, i ističe da je perspektiva uspjeha tih borbi za makedonski narod »borba za slobodu i savez sa svim narodima i narodnostima Jugoslavije«. Samo takav savez može da izmijeni karakter Jugoslavije, da je pretvori u pravu narodnu državu u kojoj će Makedonija dobiti svoju državnost. Dvije parole s mobilizatorskim pozivom posebno naglašavaju te momente u citiranom letku: »Neka živi narodna vlast u Jugoslaviji, koja će dati ravnopravnost i slobodu Makedoniji. Neka živi slobodna makedonska republika.«

Aktivnost makedonskih komunista, neposrednim angažiranjem predstavnika CK PKJ s kraja 1939. godine i u prvoj polovici 1940. godine, višestruko će se odraziti i u učvršćavanju partijske organizacije Makedonije i u intenziviranju političkog života u zemlji.

Partijska organizacija bila je potpuno obnovljena. Nije bilo gradskog naselja u kome nije postojala partijska organizacija. U nekim gradovima kao u Prilepu, Skopju, Kumanovu, Velesu, Resenu, Bitolju, Đevdeliji, Kruševu, Tetovu i Kavadarcima, bili su osnovani mjesni komiteti Partije, a u ostalim gradovima, tamo gdje još uvijek nisu bile dovoljno razvijene partijske organizacije, kao u Štipu, Ohridu, Strumici itd. bila su formirana partijska povjereništa. Prema dokumentima u jesen 1940. godine, broj članova Partije dostigao je oko 300, a broj članova SKOJ-a bio je još veći. Izgrađena je čvrsta veza između pojedinih partijskih organizacija i Pokrajinskog komiteta. Mada i nedovoljno, Partija prodire i u sela, u prvom redu u bitoljska sela.

Organizacijsko i političko jačanje Partije u proteklom periodu nalagalo je potrebu da se preispitaju i konsolidiraju postignuti rezultati kao uvjet za daljnji još dinamičniji razvoj. Drugim riječima, sazreli su bili uvjeti za sazivanje pokrajinske konferencije makedonske partijske organizacije, koja je jedina mogla da ocijeni pređeni put u proteklom periodu i odredi pravce budućeg rada. Sazivanje pokrajinske konferencije poklapa se istodobno s pripremanjem za sazivanje Pete zemaljske konferencije KPJ.

Pokrajinska konferencija makedonske partijske organizacije održana je 8. rujna 1940. godine na periferiji Skopja, na Vodnu. Trajala je samo jedan dan. Po sjećanju nekih sudionika (Vera Aceva) konferenciji je prisustvovalo 18 ljudi, od kojih su, njih 12, bili delegati partijskih organizacija, četiri člana privremenog PK i dva instruktora CK: Svetozar Vukmanović-Tempo i Sreten Žujović.

Na dnevnom redu konferencije bilo je pitanje međunarodnog i unutrašnjeg političkog položaja s posebnim osvrtom na makedonsko pitanje, organizacioni problemi partijske organizacije i problemi zemlje, tj. sela, duhana i na kraju Narodne pomoći.

Drugim riječima, pred Pokrajinsku konferenciju bila su postavljena sva tadašnja ključna pitanja: od općeg međunarodnog, unutrašnjopolitičkog i, prije svega, od interesa za »razvoj borbe makedonskog naroda za bolji život, demokratizaciju i nacionalno oslobođenje«.

Iako o toj Pokrajinskoj konferenciji makedonskih komunista, tj. o diskusiji na njoj, nema nikakvog pisanog traga iz jednostavnog razloga što se nije vodio zapisnik, po sjećanju nekih suvremenika (Vera Aceva) diskusija je bila živa. U njoj su sudjelovali svi delegati, neki i više puta. Diskusija je ukazala na sve probleme na koje je nailazila makedonska partijska organizacija u daljnjem jačanju Partije i mobilizaciji masa u predstojećim borbama za ekonomska, politička i nacionalna prava.

Osnovni problem koji je zaokupljao pažnju Konferencije bilo je nacionalno pitanje, odnosno borba makedonskog naroda za nacionalno i socijalno oslobođenje. Zapravo, to je bilo i najvažnije pitanje koje su imali riješiti makedonski komunisti i KPJ, ako su htjeli da steknu povjerenje i podršku makedonskog naroda. Ono je uostalom bilo u centru pažnje i u razdoblju obnove i konsolidacije partijske organizacije. Partija je shvaćala da bez njezina angažiranja u zadovoljavanju interesa makedonskog naroda: dobivanja političke i nacionalne slobode, rješavanja agrarnog pitanja, tj. pitanja zemlje, zaštite rada proizvođača duhana u Makedoniji koji su bili izloženi žestokoj eksploataciji, zaštite rada radnika, zadovoljavanja socijalnih i političkih potreba malobrojne radničke klase u Makedoniji, što je sve zajedno u tom momentu sačinjavalo osnovni sadržaj makedonskog nacionalnog pitanja u Kraljevini Jugoslaviji, uz problem jedinstva makedonskog naroda, nije mogla da pridobije mase. Ne postoji pisani dokument, u kome nisu bila doticana ta pitanja. To je bio sadržaj letaka s kojima se afirmirala politika Partije i u njezino ime pozivao makedonski narod u borbu, to se nalazilo i na stranicama organa PK — »Biltena«. Zapravo, nacionalno pitanje, shvaćeno kao cjelina isprepletana svim navedenim sadržajima, činilo je osnovnu komponentu konkretne programsko-političke akcije KPJ, odnosno PK KP u Makedoniji, u tome razdoblju. Naglašavajući osnovne momente koji su se našli u centru pažnje Konferencije, a zatim i u prikazanoj Rezoluciji, u uvodnoj bilješci »Biltena«, u povodu objavljivanja Rezolucije, uz ostalo, kaže se:

»Konferencija je razmotrila specifična pitanja koja su jako interesirala radničku klasu i makedonski narod u cjelini. Dosad u partijskim organizacijama u Makedoniji nije bilo postavljano nacionalno pitanje. Mada je CK, nekoliko godina unazad, imao pravilna gledišta o nacionalnom pitanju, praktično u Makedoniji, u samim organizacijama, ukoliko je bilo postavljano, postavljeno je samo formalno bez shvaćanja njegove biti. Na Konferenciji i u Rezoluciji istaknuto je golemo značenje za komunističke organizacije razumijevanje i provođenje u djelo revolucionarne politike i politike nacionalnog pitanja, zato što se ono javlja kao pitanje nad pitanjima.«²²

U prilog tome kako je značajno bilo makedonsko nacionalno pitanje, u uvodnoj bilješci »Biltena« zaključeno je da se dio razloga slabosti makedonske partijske organizacije u prošlosti odnosio na potcjenjivanje toga pitanja, što je u isto vrijeme bio razlog za prilično slobodno širenje imperijalističke propagande u Makedoniji.

Sagledavajući svu težinu pitanja, njegovo značenje za daljnje uspješno okupljanje makedonskog naroda oko politike Partije, Konferencija ne

²² Arhiv na Makedonija, Skopje. F. PK KPM 1940/41 K-1, in. br.. 047. Rezolucija na Pokrajinska konferencija na Kom. partija vo Makedonija.

samo što je konstatala elemente politike velikosrpske denacionalizacije u Makedoniji, već je na osnovi njih objasnila karakteristike započetih borbi na socijalnom i nacionalnom planu u proteklom razdoblju (1940), i na osnovi toga u Rezoluciji su naglašeni zadaci koji se postavljaju pred makedonske komuniste u budućim borbama za učvršćenje jedinstva radničke klase, saveza radnika, seljaka, makedonske inteligencije i cijelog makedonskog naroda, za očuvanje čistoće Partije, za njezino organizacijsko i političko jačanje, za jačanje njezine borbene sposobnosti itd.

Posebno se značajnim pokazalo pitanje na osnovi čega, na osnovi kojih socijalnih i političkih snaga Partija treba i može da izgradi front borbe, ili kako se u Rezoluciji kaže: »Taktikom za stvaranje općemakedonskog nacionalnog fronta«, kao dijela »opće borbe proletarijata Jugoslavije«.

Diskusija o pitanju snaga na kojima treba da se izgradi front borbe u Makedoniji trajala je za cijelo vrijeme napora za konsolidaciju partijske organizacije. To se odražavalo na stranicama »Biltena«, u lecima pokrajinske organizacije, pa i na Petoj zemaljskoj konferenciji, kad je bila skinuta s dnevnog reda.

Prihvaćena Rezolucija Pokrajinske konferencije izjasnila se »za ujedinjenje svih makedonskih grupa i elemenata, koji su spremni da se bore za slobodu, a protiv velikosrpskog imperijalizma ili kojima su strane i neprijateljski su nastrojeni prema raznim imperijalističkim, fašističkim propagandama, bugarskoj, grčkoj, njemačkoj, talijanskoj i ostalim. To bi trebalo biti rukovodeće načelo, u vezi s tim razvijati aktivnost i rad u cilju pridobijanja makedonskog seljaka koji je osnovni element nacionalnorevolucionarnog makedonskog pokreta«.

Za osnovu na kojoj je trebalo mobilizirati seljake bila je proklamirana borba za oduzimanje zemlje od »čiflukdžija, velikosrpskih šovinista, od kolonista, manastira, crkve, i vakufa«. »Da Makedonci siđu s velikih brda i planina i obrađuju zemlju svojih očeva i djedova, da se siromašnim kolonistima dodijeli zemlja u Srbiji [...]«²³

Kao što se može vidjeti iz Rezolucije, siromašni kolonisti iz ostalih dijelova Jugoslavije, od kojih je veći dio naselio velikosrpski režim u Makedoniju, bez obzira na ciljeve koje je tim želio postići, integriraju se u makedonsku sredinu i uvelike prihvaćaju njezina stremjenja, ali im nije omogućeno da sačinjavaju dio »sastava makedonskog nacionalnorevolucionarnog fronta«, i time su praktično bili izjednačeni s pravim nosiocima politike velikosrpskog režima u Makedoniji. Bez sumnje je to bila teška politička greška. Najveći zagovornik takvoga političkog kursa u Makedoniji bio je Šarlo, no on je imao svoje istomišljenike i van Makedonije što je došlo do izražaja i u diskusiji na Petoj zemaljskoj konferenciji.

Pitanje sastava socijalnih sila u Makedoniji s kojima je trebalo graditi zajednički front i pitanje politike jednakog tretmana kolonista postaju predmet diskusije i na Petoj zemaljskoj konferenciji.

I u diskusiji na Pokrajinskoj konferenciji i u diskusiji na Petoj zemaljskoj konferenciji osnovne težnje bile su da se odredi stupanj razvoja makedonskog nacionalnog procesa, njegov nosilac u epohi raspadanja kapi-

²³ Isto.

talizma i proleterske revolucije, i da se u danim uvjetima preciziraju programsko-politički zadaci Partije u okončavanju borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje makedonskog naroda.

Poslije diskusije, Peta zemaljska konferencija kratko i jasno definirala je svoju programsku politiku prema borbi makedonskog naroda za nacionalno oslobođenje što je istodobno predstavljalo i određivanje neposrednih zadataka te borbe. U Rezoluciji konferencije kaže se:

»Borba za ravnopravnost i samoopredjeljenje makedonskog naroda protiv ugnjetavanja od strane srpske buržoazije, ali u isto vrijeme i uporno razobličavanje talijanskih i bugarskih imperijalista i njihovih agenata, koji, također, putem demagoških obećanja žele da potčine makedonski narod,

— borba protiv kolonizatorskih metoda srpske buržoazije u tim oblastima i protjerivanje svih koloniziranih elemenata uz pomoć kojih je srpska buržoazija ugnjetavala makedonski, arnautski i druge narode.«²⁴

Drugim riječima, Peta zemaljska konferencija dezavuirala je stav Pokrajinske konferencije KP Makedonije prema kolonistima. Ona se opredijelila za »protjerivanje svih koloniziranih elemenata« pomoću kojih je srpska buržoazija provodila politiku ugnjetavanja. Što se tiče pitanja na kojim osnovama treba izgrađivati front za ujedinjenje narodnih snaga u Makedoniji radi oslobođenja zemlje, u Rezoluciji Pete zemaljske konferencije ne spominje se ništa, iako je o tom pitanju debata bila živa.

Međutim, iako u Rezoluciji o tome nema ništa, sudeći po zaključku proširenog Plenuma PK KP u Makedoniji, u siječnju 1941. godine, može se konstatirati da je i o tome pitanju bio izgrađen stav koji je utjecao da se izmijeni zaključak Pokrajinske konferencije. Naime u »Odluci« Plenuma u vezi s osnovama na kojima će se ostvarivati ujedinjenje demokratskih snaga makedonskog naroda kaže se :

»Kao poseban politički zadatak, pred Komunističku partiju u Makedoniji, prošireni plenum postavlja stvaranje makedonskog demokratskog fronta sa svim antiimperijalističkim grupacijama (spremnim) za ulazak u opći demokratski front Jugoslavije na bazi saveza uzajamne pomoći i prijateljstva sa SSSR, za mir i demokraciju, za narodnu vlast u Jugoslaviji.«²⁵ I samo letimično uspoređenje obiju formulacija dovoljno je da se otkriju idejne razlike u opredjeljenju snaga, koje bi imale da se mobiliziraju i ujedine u zajedničkoj borbi za nacionalno i socijalno oslobođenje. U Rezoluciji Pokrajinske konferencije to je postavljeno na širokoj nacionalnoj osnovi u kojoj su klasni ideološki momenti donekle razvodnjeni, dok su u odluci Plenuma Pokrajinskog komiteta mnogo naglašeniji klasni i ideološki momenti kao kriteriji za ujedinjenje masa u borbi.

Razumije se da iz ovog što je rečeno, nipošto ne treba zaključiti o nekoj konfrontaciji u pogledu politike prihvaćene od Pokrajinske konferencije Makedonije s politikom izgrađenom na Petoj zemaljskoj konferenciji, o nekakvim sužavanjima nacionalnog momenta u borbi makedonskog naroda

²⁴ Rezolucija Pete zemaljske konferencije KPJ, *Proleter*, fototipno izdanje 1929/1941, Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd, 1969, 765, 67/71.

²⁵ Arhiv na Makedonija, Fond PK KPM, 1940/42, K. 1, in. br. 48. Rešenje.

roda za nacionalno oslobođenje ili o nekakvom minimaliziranju značenja Pokrajinske konferencije za Makedoniju.

Naprotiv, poslije Pete zemaljske konferencije u svojoj praktičnoj političkoj akciji makedonski komunisti još se izrazitije zalažu za nacionalnu afirmaciju makedonskog naroda, za realizaciju njegovih nacionalnih aspiracija u zajedničkoj borbi s ostalim potlačenim jugoslavenskim narodima i narodnostima za nacionalno oslobođenje, pod rukovodstvom KPJ.

Sad se još više nastoji da sva politička propaganda bude na makedonskom jeziku. »Iskra«, organ koji će početi da izdaje PK, u siječnju 1941. godine, ne samo što se isključivo štampa na makedonskom jeziku, već kao motto uzima maksimu Goce Delčeva: »sloboda Makedonije je u unutrašnjem ustanku«.

O Pokrajinskoj konferenciji Makedonije i sudjelovanju delegacije makedonskih komunista na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ *Proleter*, u siječnju 1941. godine, kaže da će oni »bez sumnje biti od velikog značenja za daljnji razvoj partijske organizacije u toj pokrajini, gdje svirepost nacionalnog ugnjetavanja nema granica.«²⁶

Održavanje Pokrajinske konferencije KPJ za Makedoniju, u kasno ljeto 1941, bez sumnje je važan politički događaj u životu makedonskih komunista. Ona je bila najbolje organizirana i najuspjelija konferencija poslije dugog razdoblja u kojem partijska organizacija Makedonije praktično nije postojala. Njezino održavanje bila je najbolja potvrda konsolidacije partijske organizacije u Makedoniji, brojčanog jačanja članstva, dubine prodora u narod, čiji su odraz bile i tisuće simpatizera.

Makedonski komunisti, poslije Pokrajinske konferencije i posebno Pete zemaljske konferencije, praktično su se u Makedoniji pretvorili u apsolutan politički faktor, u pravu makedonsku partiju koja je davala ton političkom životu u zemlji.

Kad bi se zaključivalo na osnovi onoga što je napisano u organu PK »Biltenu« u to vrijeme, zatim u »Iskri« i još više u pozivima upućenim makedonskom narodu, čiji se intenzitet izdavanja u odnosu na prethodno razdoblje brzo povećavao, bila bi neminovna spoznaja o velikoj političkoj mobilnosti Komunističke partije u Makedoniji. PK je reagirao pravodobno na sve značajne političke događaje u zemlji, zauzimao svoj stav prema njima, argumentirano razotkrivao njihovu političku pozadinu. PK je naročito oštro reagirao na odluku vlade Cvetković-Maček od 2. siječnja 1941. godine o zabrani Ursovih sindikata. U letku koji je »Pokrajinski Komitet Komunističke partije u Makedoniji«²⁷ uputio radničkoj klasi Makedonije, argumentirano je ukazano na fašistički karakter vlade Cvetković-Maček, na opasnosti koje ta odluka ima za radničku klasu, i pozivaju se radnici na obranu klasnih sindikalnih organizacija.

Naročito je oštra bila reakcija »PK Komunističke Partije u Makedoniji« zbog koncentracionog logora u »Ivanjici-Međurečje«, koji je organizirala vlada Cvetković-Maček, i u kome je bilo »smješteno više od 600 makedonskih građana«.

²⁶ *Proleter*, god. XV, br. 9—11, 1941, 19—21.

²⁷ Arhiv CK SKJ, f. Makedonija I/9, Do radničkata klasa vo Makedonija.

U pozivu upućenom »Makedonskim radnicima, seljacima i građanima«, potkraj siječnja 1941. godine, svom oštrinom se ukazuje na dvadesetogodišnju eksploatatorsku politiku velikosrpskog režima u Makedoniji, razobličavaju se vojni manevri režima, da se navodno radilo o vježbi, i ukazuje na to da je to bilo učinjeno s ciljem da se izoliraju progresivni ljudi Jugoslavije, posebno komunisti, da se spriječi stvaranje »općeoslobodilačkog fronta«.²⁸

Naglašavajući u nastavku da takva politika režima slabi obrambenu moć zemlje, i stavlja narode Jugoslavije pred nesagledive opasnosti imperijalističke agresije, u pozivu je istaknuto nekoliko bitnih momenata značajnih za borbu makedonskog naroda.

[...] »Konfiniranje na djelu pokazuje da su oni jedinstveni pravi borci za slobodu makedonskog naroda i uopće za slobodu nacionalno potlačenih i porobljenih naroda;

— jednaka sudbina nacionalno potlačenih i eksploatiranih masa;

— nacionalna diskriminacija Makedonaca da slobodno govore na svom jeziku.«

— Makedonski narod može da poboljša svoj položaj samo »ako se ujedini i povede opću, narodnu borbu za slobodu i demokraciju u savezu s demokratskim partijama i elementima u Srbiji i s potlačenim narodima Jugoslavije, za odlučnu borbu, za demokraciju.«²⁹

Na osnovi tih jasno zacrtanih konstatacija poziv je upućen radnicima, radnicama i makedonskim komunistima, »kao najeksploatiranim i proganjanim«, koji su »u prvim redovima borbe protiv terora i nasilja za nacionalnu slobodu, ravnopravnost i socijalizam«, da se još više založe za stvaranje jedinstvenoga makedonskog demokratskog fronta, za mir, slobodu i narodnu pravdu, za narodnu demokratsku vlast u Jugoslaviji«. To je, zajedno s parolom za »savez među narodima Jugoslavije« i za »slobodnu Makedoniju«, bila osnovna programska parola u pozivu.

Navedeni materijali najbolje govore o političkom dinamizmu u radu partijske organizacije u Makedoniji, poslije održanih dviju spomenutih konferencija. I treba naglasiti da je sve to bilo na liniji donesenih odluka Pete zemaljske konferencije jugoslavenskih komunista.

U cilju prihvaćanja odluka Pete zemaljske konferencije, u siječnju 1941. godine, bio je sazvan »prošireni plenum Pokrajinskog komiteta Komunističke partije u Makedoniji«.

Osnovna poenta odluka Plenuma bila je da se »jednodušno prihvaćaju odluke Pete zemaljske konferencije, politička linija i taktika, kao i sve mjere koje su poduzete za omasovljenje rada i širenje utjecaja Partije, među široke mase u Makedoniji«,³⁰ i da se PK KP u Makedoniji obvezuje pred CK KPJ da uloži sve svoje snage za realizaciju tih zadataka.

Odluka Plenuma PK KP u Makedoniji potvrda je konsolidacije makedonske partijske organizacije na liniji Pete zemaljske konferencije PKJ, na liniji Titova kursa. To je istodobno potvrda da je »Komunistička

²⁸ Arhiv na Institutot za nacionalna istorija, f. Nedat Jašar Papka IV, List 50.

²⁹ Isto.

³⁰ Arhiv na Makedonija, Fond PK KPM, 1940/42, K1, in. br 48.

partija u Makedoniji«, ime kojim su potpisani svi akti KPJ u Makedoniji u razdoblju konsolidacije do travanjskog rata 1941. godine, kao dio KPJ, radeći na liniji Titove politike poslije postignutog razvoja, poslije postignutih političkih uspjeha u širenju fronta oslobodilačke borbe, dubini prodora u mase, masovnosti u poduzimanju ekonomskih i političkih akcija na nacionalnom i klasnom planu, izrasla u neosporan politički faktor koji je davao ton političkom životu u Makedoniji.

Rezultate koje je postigla partijska organizacija u Makedoniji pod Titovim rukovodstvom u konsolidaciji svojih redova, uoči rata 1941. godine, imali su presudno značenje za uključivanje makedonskog naroda u NOB i revoluciju jugoslavenskih naroda i narodnosti. U procesu te konsolidacije izrasla je i razvila se generacija makedonskih komunista, koja je stala na čelo borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje makedonskog naroda.